

Mustafa Alican, **Tarihin Kara Yazısı Moğollar**, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

Kemal Ramazan HAYKIRAN*

Doğusu ve batısıyla tüm eski dünyanın tarihini derinden etkileyen nadir olay bulunmaktadır. Bu olayların en önemlisi kuşkusuz Moğolların XIII. yüzyılda siyasi birliklerini sağlayıp Cengiz Han etrafında büyük bir devlete dönüşmeleri ile yaşanacak siyasi gelişmelerdi. Moğolların büyük bir güç haline gelip bütün Avrasya'ya saldırmaları dünya tarihini siyasi, demografik, kültürel, dini ve ilmi açıdan derinden etkilemiştir. Dünya tarihinde böylesine derinden izler bırakan Moğollar tarihin her dönemde tarihçilerin önemseddiği ve ilgilendiği konuların başında yer almıştır.

Moğolların tarihçilerin ilgisini çekme özelliği bugünde varlığını koruduğu gibi, daha geniş kitlelerin de ilgisini çekmeye başlamıştır. Hemen her kesimde Moğol ve Cengiz Han isimleri bir merakı da beraberinde getirmektedir. Bu kadar konuşulan ve merak edilen Moğollar hakkında pek çok bilimsel çalışma da yapılmaktadır. Köken ve coğrafya itibariyle Türklere yakın bir millet olan Moğollar, Türk tarihçiliğin erken dönemlerinden itibaren önemli konularından birini oluşturmaktadır. Fakat buna rağmen Moğollar hakkında pek çok ilmi çalışma vücuda getirilmiş olsa da geniş halk kitlelerin merakını karşılayacak çalışmalar görülmemektedir. Bu da önemli bir boşluk oluşturmaktadır. İşte bu manada Mustafa Alican tarafından kaleme alınan “Tarihin Kara Yazısı Moğollar” başlıklı eser boşluğu doldurmaya aday bir çalışma olarak görülmektedir. Türk tarih yazıcılığının önemli sorunlarından birisi de batı da yaygın bir biçimde görülen el kitabı olarak da tanımlanan tarzda çalışmalardır. Alan dışından kimselere belli konuları alanın tartışmalarına muhatap etmeden sunan yahut alan içinden kimselere de belli

* Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Tarih Bölümü.

bazı konuları derli toplu bir çalışma olarak sunan bu tarz çalışmaların eksikliği bizim tarihçiliğimizde önemli bir sorun olarak görülmekteydi. Son zamanlarda bu tarz çalışmalarda da önemli gelişmelerin yaşandığını da belirtmek gerekir. Özellikle İSAM'ın başlattığı çalışmalar ve bazı yayın evlerinden çıkmaya başlayan eserler Türk tarih yazıcılığındaki bu önemli boşluğu doldurmaya başlamaktadır. Mustafa Alican'ın çalışması da bu minvalde değerlendirilecek bir çalışmadır. Bu da esere ayrı bir değer katmaktadır.

Kitabın ilk dikkat çeken tarafı Moğolları bir kara yazı olarak tanımlamasıdır. Müslüman toplumlarda Moğolların İslam dünyasından görülmelerinden beri bu algı kendini göstermektedir. Pek çok İslam tarihçisinin eserinde ve menakıbnamelerde Moğollar bir ilahi ceza olarak gösterilmektedir. Her ne kadar modern tarihçilik bilgisi Moğol yayılmacılığının İslam dünyası açısından yeni kapılar açan pek çok fırsatın kaynağı olduğu pek çok ilmi ve kültürel zenginliğe yol açan sonuçları bulunduğunu açıkça ortaya koysa da Moğolların bizzat kendisinin ilme ve kültüre pek çok katkı ve hizmetlerinden bahsedilse de Müslüman toplumlar arasında geçen yedi asra rağmen Moğol ilerleyişi hep bir facia ve felaket olarak algılanmıştır. Mustafa Alican'da çalışmasını bu temel algıya dayandırmış ve Moğolları bir felaket olarak tanımlamıştır. Kitapta da ağırlıklı olarak Moğolların yarattığı vahşet ve korku işlenmektedir. İslam tarihi açısından bakıldığında gayet yerinde olan bu tanımlama Türk Moğol tarihinin iç içe geçmişi bağlamında bakıldığında bazı sıkıntıları da beraberinde getirebilecek bir noktada durduğunu da belirtmek de fayda var.

Tarihin Kara Yazısı Moğollar kitabı on bölüme ayrılarak kaleme alınmıştır. Birinci bölüm olan “Cengiz Han'ın Yasası”nda Moğollar hakkında en çok merak edilen Moğolların menşei ortaya çıkışları gibi konuları işlemektedir. Bununla birlikte aynı bölümde Moğolların savaşçı özellikleri yasanın Moğol toplumundaki yeri hakimiyetin meşruiyeti ve Cengiz Han'ın sahipkıranlılığı üzerinde de durulmaktadır. Son olarak da Cengiz Yasası'nın İslam hukuku karşısındaki durumu üzerinden Moğollar ile Müslümanların birbirlerini algılayışı işlenmektedir.

Kitabın ikinci Bölümünde ise Moğol istilasının başlangıcı Moğolların siyasi birliklerini tamamlamaları ve Cengiz Han etrafında büyük bir askeri güce dönüşme süreci bunun ardından gelen Moğol yayılmasının ilk adımları akıcı bir dil ile anlatılmaktadır. Moğolların Cengiz Han ile başlayan ilk yayılma dönemleri hemen yakınlarındaki kabilelere karşı yaptıkları akın ve

buralarda yaptıkları bu bölümde işlenmektedir. Yine Moğol istilasını denilince akla gelen en önemli olaylardan birisi de Harzemşahların Moğollar ile olan ilişkileri yaşanan elçi krizi ve Otrar faciası da bu bölümde işlenmektedir.

“Moğol Fırtınası” başlıklı üçüncü bölümde ise Moğolların özellikle Cengiz Han’ın Müslümanlarla tanışma sürecine ilişkin anlatılan hikayelere yer verilmiştir. İslam dünyasına doğru yönelen Moğol istilasını ve buralarda yaşanan vahşet Semerkand’da yaşanan kıyımlara yer verilmiştir.

Anadolu’nun Kapılarında başlığını taşıyan sonraki bölümde ise Moğol akınlarının Anadolu’ya yaklaşması ve yaşananlar aynı zamanda görülen Moğolların Avrupa’da görülme maceraları da bu bölümde kaleme alınmıştır. Köseadağ Bozgunu başlıklı bölümde ise Türkiye’de Moğol hakimiyetinin başlama süreci ve sonrasında yaşanan dramatik gelişmeler işlenmektedir. Aynı konu ileride bir diğer bölüm başlığı altında da incelenmiş konunun ayrıntılarına bu bölümde girilmiştir. Bir sonraki bölümde ise Bağdat’ın düşüşü gayet güzel bir betimleme ile kaleme alınmış ve Bağdat’ın düşüşünün İslam dünyası açısından taşıdığı mana gözler önüne serilmiştir. Yine bu bölümde Moğollar ile ilgili anılan önemli konulardan biri olan Moğolların Alamut’u ele geçirme süreçleri işlenmiştir. Sonraki iki bölümde ise Moğol istilasının sonuçları üzerinde durulmuş Timurtaş Noyan’ın Anadolu’daki faaliyetleri ve mehdilik iddiasına yer verilmiştir. Bununla beraber kuzeye yönelen Moğolların buradaki varlıkları ve faaliyetlerine de bu kısımda yer verilmiştir. Takip eden bölümde ise Moğol istilasını İslam medeniyeti açısından değerlendirilmiş İslam medeniyetinin çöküş süreci ile Moğollar arasında kurulan bağlantı değerlendirilmiştir. Bununla beraber dünya genelinde özellikle de fikri ve bilimsel açıdan Moğol istilasının insanlığa olan sonuçları üzerinde durulmuştur.

Son bölümde ise Moğol istilasını ve Moğollar hakkında merak edilen popüler konulara yer verilmiştir.

Genel okuyucu kitlesine seslenen eserin en büyük başarısı ise bu sesleniş devrin kaynaklarının dili ile yapmış olmasıdır. Eserde geçen ifadeler doğrudan devrin kaynaklarının verdiği bilgilerin günümüz dilinde yeniden inşa edilmesi ile oluşmuş ifadelerdir. Örneğin Moğol kanunlarının şeriata uygunluğu tartışması yapılırken . Cüveynî’nin *Tarih-i Cihangüşâ* adlı eserinde geçen ifadeler ile cevap verilmektedir. Bu manada Cüveynî’nin demeğe çalıştığı şeyi de modern insanın anlayacağı dile de aktarmaktadır. Zira modern bir akla Moğol kanunları şeriata uygundur tarzında bir ifade çok anlamlı

gelmeyecektir. Halbuki burada Cüveynî'nin işaret ettiği husus şeriatın örfe tanıdığı alandan başkası değildir. *Fıkıh* denilen İslâm hukukunun kaynakları arasında kabul edilen *örf* bağlamında İslâm'ın ilkeleri ile çelişmeyen töre/yasa maddelerinin Müslüman bozkır (Türk/Moğol) toplumlarında her zaman mevcudiyetini devam ettirdiğini gerçeğini hatırlatmakta bununla birlikte *fıkıh* hükümleri ile karşı karşıya gelebilecek bir yasanın İslam toplumu içerisinde ne kadar kabul görebileceğini de bir soru olarak ortaya koymaktadır.

Eser Moğol akınlılarının yarattığı korku psikolojisini de başarılı bir biçimde betimlemiştir. Bunu yaparken de başta İbnü'l-Esîr olmak üzere, çağdaş müelliflerin eserlerinde yer alan kayıtlara göre, bir bölgeye Moğollardan önce onlarla ilgili korkunç rivayetler geldiğini Onların daha önce yaptıkları katliamlar, şehirleri işgal ederken oralarda yaşayan insanlara karşı davranışları ile ilgili haberlere yer vererek bu betimlemeyi zenginleştirmektedir.

Eserde Moğol istilasının en derin ve uzun vadeli etkiler meydana getirdiği coğrafya Anadolu olduğu. Moğollar geldiğinde burada belli bir siyasi krizin zaten yaşanmakta olduğunu Moğol istilasının önünden kaçarak Anadolu'ya gelen kalabalık Türkmen kitleleri üclara iskan edilmekle birlikte merkezî iktidar zafiyet gösterdiği anda derhal başlarına buyruk hareket etmeye geldikleri Selçukluların sorunlarla meşgul olduğunu aktarmaktadır.

Kitapta Erzurum'un işgal edilmesi, ile başlayan Moğol istilas ve Selçukluların Köseadağ'da ağır bir bozguna uğratılmasıyla Anadolu'ya kesinleşen Moğol hakimiyeti, Türkiye Selçuklularının dağılışına giden süreç akıcı bir dil ile kaleme alınmıştır.

Mustafa Alican'ın eseri, Türk tarihçiliğinde kendine yeni yeni yer bulmayan başlayan el kitapları arasında önemli çalışmalardan biri olarak karşımızda durmaktadır. Moğollar gibi çok merak edilen ve bir o kadar da üzerine konuşulan bir konu alanın uzmanı bir kalem tarafından böylesi bir çalışma ile okuyucuya sunulması kayda değer bir çalışmadır.